

KARŞI REFORM HAREKETİ VE DOMİNİKENLER*

Salihe ESEN**

Öz

Katolik Hıristiyanlık 16. yüzyılda Luther ile başladığı kabul edilen bir reform süreci ile karşı karşıya kalmıştır. Luther'in Katolik Kilise'sine yönelttiği eleştirilerin çoğunun daha önce de bazı din adamlarınca dile getirildiği kabul edilmekle beraber, Luther'in başlattığı tartışmalar, Hıristiyanlık içerisinde önu alınamayan bir bölünme ile sonuçlanmıştır. Bu süreçte Katolik din adamları, Luther'in eleştirileri karşısında bazen savunmaya geçmiş bazen karşı suçlamalarla cevap vermiş ve bu süreç Katolik Reformu veya Karşı Reform kavramları ile ifade edilmiştir. Bu dönemde yaşanan tartışmalarda, Katolik Hıristiyanlığın resmi dogmalarını koruma ve savunma yönündeki çabalarda Dominiken Tarikatı da ön saflarda yerini almıştır. Bu çalışmada, Luther'in başlattığı reform hareketine karşı Katolik Kilisesi'nin başlattığı Karşı Reform hareketi döneminde yaşanan gelişmeler ve Dominiken Tarikatı'nın bu süreçte zor durumda kalan Katolik Kilisesi'ne yaptığı katkılara yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Luther, Reform, Karşı Reform, Katolik Reformu, Dominiken Tarikatı.

* Bu çalışma yazar tarafından A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı'nda 2015 yılında tamamlanmış olan "Dominiken Tarikatı ve Katolik Kilisesi'ndeki Yeri" adlı Doktora tezindeki bir bölümden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi.
E-posta: salihe.esen@usak.edu.tr.

Counter Reformation and Dominican Order

Abstract

Christianity is one of the greatest religions among today's religious traditions. However, it is known that Christians do not form a unified community. Because of religious debates, Christians divided into several sub-groups in the process of time. In the wake of the 11th-century East-Orthodox and West-Catholic division, the West Church chose the name Catholic, which means universal, and thereby it regarded itself as the main church. The Catholic Church has assessed all currents that do not embrace their own teaching as heretical and has taken some precautions against them. In the 16th century, Catholic Christianity was faced with a reform process that was considered to have begun with Luther. While many criticisms of Luther's direction to the Catholic Church have been acknowledged before by some clerics, the debates that Luther began have resulted in a division that can not be taken for granted in Christianity. In this process, Catholic clerics responded to Luther's criticism, sometimes with advocacy, sometimes with counterclaims, and this process was expressed in the Catholic Reform or Counter-Reform concepts. In the discussions that lived during this period, the Dominican Order was also in the forefront in efforts to protect and defend the official dogmas of Catholic Christianity. This paper deals with the major developments and the contributions of Dominican Order to the Catholic Church in this adversity period.

Keywords: Luther, Reform, Counter-Reformation, Catholic-Reformation, Dominican Order.

GİRİŞ

Hıristiyanlık yayılmaya başladığı ilk dönemlerden itibaren farklı görüş ve düşünceler Hıristiyanlık tarihinde yerini almıştır. İlk yüzyılın en önemli problemi, özellikle Pavlus'un Hıristiyan olması ile başlayan süreçte Hıristiyanlığın, Yahudilik kökeninden uzaklaşması ve bu durumun beraberinde getirdiği sonuçlardır. Nitekim Yahudi Hıristiyanlar olarak bilinen ilk cemaat, Yahudi şeriatının takip edilmesi konusunda ısrarcı olurken, Pavlus daha çok Hıristiyanlığı farklı coğrafyalara yaymayı ve putperestleri Hıristiyanlaştırmayı hedefliyordu. Bu nedenle Pavlus, bu hedefini gerçekleştirmek için Yahudi şeriatından ciddi ölçüde tavizler vermeye başlamıştır. Bu süreçte yaşanan tartışmalardan Pavlus'un düşüncesi hâkim düşünce olarak ortaya çıkmıştır. An-

cak, bu dönemlerden itibaren Hıristiyanlık içinde sürekli farklı görüş, düşünce ve akımlar varlığını sürdürmüştür.

Hıristiyanlık'ta, ilk yüzyıllardan itibaren inanç, ibadet, sakrament, ayin, oruç gibi konularda yaşanan ihtilafları gidermek için konsil yolu benimsenmiştir. Konsil toplama Hıristiyanlık'ta bir gelenek olmuştur. Sorunlara çözüm bulmak için toplanan konsiller, bazen soruna çözüm bulma yerine yeni sorunlara, zıtlaşmalara ve kamplaşmalara da kapı aralamıştır. İhtilafların net olarak ortaya çıkması ve ciddi bölünmelere yol açmasının dönüm noktası Kadıköy Konsili (451) olmuştur. Bu tartışmalar ve bölünmeler 11. yüzyılda Doğu/ Ortodoks – Batı / Katolik şeklinde bir oluşumun meydana gelmesine, 16. yüzyıldan sonra da Reform Hareketine ve Protestanlığın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yaşanan bu bölünmeler günümüze kadar devam eden mezhepleri/ grupları ortaya çıkarmıştır (Küçük vd. 2015: 420-421).

Latince'de “bir şeye yeniden şekil verme” anlamına gelen *reformare* ve *reformatio* kelimelerinden türeyen reform ve reformasyon kavramları, özellikle 16. yüzyılda Katolik Kilisesi'ni eleştirmek ve Kitâb-ı Mukaddes'i temel almak suretiyle Hıristiyanlığın aslına dönülmesini savunan harekete verilen isimdir (Waardenburg 2007: 530). 16. yüzyılda yaşanan reform hareketi Kilise ile ilgili bir ıslah hareketi olmasının ötesinde bugünkü Avrupa coğrafyasını belirleyecek bir misyona sahip olmuş, Hıristiyanlık tarihinde bir dönüm noktası olmuştur (Erbaş 2004: 63).

Reformun tanımı bu tanımı yapan kişinin bakış açısına göre değişmektedir. Mesela Katolik Kilisesi, Reform hareketini Katolik Kilisesi'ne karşı bir isyan olarak algılamış, Protestan terimini de reform taraftarları için “isyancı” anlamında kullanmıştır. Protestan anlayışa göre ise reform bir devrim değil, mevcut Hıristiyanlığın (Katolik Hıristiyanlığı) otantik Hıristiyanlık lehine bir restorasyonu ve dini hayatı Yeni Ahit kalıbında yeniden şekillendirmek, Hıristiyanlığı saf haline döndürmektir. Seküler tarihçilere göre ise reform devrimsel bir harekettir (Erbaş 2004: 63).

Reform hareketleri, her ne kadar 16. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkmaya başlamışsa da, belirtileri daha önceden hissedilmiştir. Birçok kişi veya grup, Luther'den önce, onun fikirlerinin benzerlerini savunmuş, ancak Katolik Kilisesi'nin takibati neticesinde amaçlarına ulaşamamıştır. Mesela; 12. yüzyılda, Fransa'nın Güneyinde, Papalığın görüşlerini kabul etmeyen ye *Albililer* diye nitelenen bir grup ortaya çıkmıştır (Eroğlu 2000: 320). Katharlar olarak da isimlendirilen bu akım taraftarları, kendilerini Hıristiyan olarak adlandırır ve Yeni Ahit'i kabul ederler. Ancak Kilise otoritesini, hiyerarşiyi,

liturjiyi ve Katolik Kilisesi'nin sakramentlerini, haç gibi sembolleri kabul etmezler (Bainton 1956: 52). Katolik Kilisesi'nin çok değer verdiği sakramentlerde kullanılan ekmek, şarap, su gibi pek çok materyali de reddederler (Lawrence 1994: 4). 1209'da, Papa III. Innocent, onlara karşı Haçlı Seferleri başlatmış, binlerce kişi yakılmak veya kılıçtan geçirilmek suretiyle öldürülmüştür (Eroğlu 2000: 320).

Papalığın iman konusundaki dayatmalarına tepki olarak ortaya çıkanlardan biri de Lyonlu Pierre Valdo'dur. Valdo, 1175 yılında, bütün mallarını hayır kurumlarına bağışlayarak kendisini dine adanmış ve yoksulluğu esas alan bir anlayış ortaya koymuştur. Papa'nın ve ruhban sınıfının kullandıkları yetkilere hakları olmadığını savunmuş, Araf'a inanmadığını açıklamıştır. Ayrıca, Hıristiyanların en önemli ayinlerinden biri olan Ekmek-Şarap Ayini'nde kullanılan ekmeğin ve şarabın, İsa'nın gerçekten etine ve kanına dönüşmediğini, bunların sadece simge olduğunu ileri sürmüştür (Eroğlu 2000: 320). Evharistiya, günah itirafı ve vaftiz dışında diğer Hıristiyan sakramentlerini reddeden Valdolar, bütün Katolik bayramlarının ve kutlamalarının İncil'den kaynaklanmadığını ileri sürerek kabul etmemişlerdir. Valdolar'ın, içinden çıktıkları Kilise'nin öğretilerini reddetmeleri onların heretik olarak adlandırılmalarına neden olmuştur (Hıristiyanlık Tarihi 2004:329-330).

14. yüzyıla gelindiğinde Kilise ve Papalık önemli bir krizden geçmiştir denilebilir. Kilise, *Schisma* nedeniyle dünyevi bir kriz, endüljans nedeniyle de uhrevi bir krize girmiş ve bütün bunlar bazı başkaldırı hareketlerinin doğmasına sebep olmuştur. Böyle bir ortamda Oxford'lu teoloji hocası John Wyclif (1320-1384), öğretisi ve eylemleriyle yankı uyandırmıştır. Wyclif, Kilise'nin bünyesini yalnızca Papalık ve din adamlarının oluşturmadığını, esasında Kilise'nin Tanrı tarafından seçilmişlerden oluşan bir cemaat olduğunu bu nedenle mevcut Kilise düzeninin Deccal'e tapan bir Anti-Kilise olduğunu ileri sürmüştür. Evharistiya'da Mesih'in bizzat varlığını reddetmiş, Günah Çıkarma, Endüljans uygulamasına karşı çıkmıştır. Wyclif'e göre, Tanrı ile karşılaşma doğrudan Kutsal Kitaplar vasıtasıyla olur. Bu nedenle Kitab-ı Mukaddes'in Latince metnini İngilizce'ye tercüme etmiştir. Bu girişim Luther tarafından başlatılacak reformasyon hareketinin önemli bir aşaması olarak kabul edilmiştir (Ökten 2000: 46). Diğer bir reformist hareketin lideri Çek ilâhiyatçısı ve din adamı John Hus'tur. Wyclif'in düşüncelerinden etkilenen Hus, vaazlarında kilisenin yanlış yönlendirmelerini ve kilise teşkilâtına mensup din adamlarının ahlâksızlıklarını gündeme getirmiştir. Kısa bir süre Prag Üniversitesi rektörlüğü de yapan Hus kilise tarafından aforoz edilmiş ve Constance

Konsili'nde (1414-1418) yapılan sorgulamada görüşlerinde ısrarlı olması üzerine sapkınlıkla suçlanarak öldürülmüştür (Waardenburg 2007: 530). Bütün bu örneklerden, Protestanlığın eleştirdiği inanç ve uygulamaların Protestanlığın başlatıcısı olarak görülen Luther'den önce de Hıristiyanlar arasında mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Reform hareketinin başlangıcı olarak genellikle 1517 tarihi gösterilir. 31 Ekim 1517'de Luther devrin adetlerine ve tartışmalarına uygun olarak Wittenberg şatosunun Kilise kapısına 95 maddelik iddialarını asmıştır. Bu hareketin tahlili yapıldığında genellikle ortaya çıkan manzarada; Papalık ile hükümdarlar arası kötü ilişkiler, yüksek rütbeli din adamlarının istikrarsız durumları, askeri ve diplomatik faaliyetler, yüksek papaz sınıfının cehaleti, Kilise menfaatlerinin suiistimali, piskoposlar ve keşişler arası otorite çatışmaları, ticari menfaat haline gelen endüljanslar ve kurtuluş problemi gibi sebepler yer almaktadır (Aydın 2000: 247).

Luther ile başlayan süreçte bütün bu memnuniyetsizliklerin dile getirilmesi ve bunun sonucunda da büyük bir reform hareketinin hız kazanması esasında dönemin şartlarıyla da yakından ilgilidir. Çünkü Batı insanı bütün bu durumlardan rahatsız olmaya başlamış ve kilisenin himayesinden tedrici şekilde uzaklaşmıştır. Böylece Modern dünyanın doğumu ile sonuçlanacak yeni bir devir ortaya çıkmıştır. Bu yeni devrin tezahürleri; İman ile akıl arasındaki ahengin kopması, İlk hümanizmin başlaması, subjektif vicdanın gelişmesi, Avrupa'nın politik patlaması, rönesans, büyük coğrafi keşifler, ilim hareketleri, burjuvazi dünyasının ilerleyişi olarak belirmeye başlamıştır (Aydın 1986: 130).

Aslında Luther'in başlattığı hareket, başlangıçta yeni bir mezhep yaratma mücadelesi değildi. Reformcuların asıl istekleri Kilise'nin asli mesajına geri dönmesini sağlamaktır. Daha sonraları Kitâb-ı Mukaddes yorumu çalışmalarına kaynaklık edecek şekilde bir zemin hazırlayacak olan bu dönüşün iki temel yolu vardır: Kutsal kitabın herkes tarafından anlaşılmasını sağlamak ve Papanın otoritesini yahut bu otoritenin biçimlendirdiği geleneği reddetmek. Böylece bütün reformcular, ruhban sınıfının rehberliğini dışlayıp merkezî otoriteden uzak kalan daha orijinal bir örgütlenme biçimi olarak savundukları "pastoral kilise" anlayışına yönelmişlerdir. Otorite, kilisenin ve rehber din adamlarının elinden alınarak kutsal kitabın aracısız anlaşılmasına ve imana devredilmiştir (Demirci 1998:335-336). Ancak Roma Katolik Kilisesi Luther'in isteklerinde bir haklılık olmadığı şeklinde karara varmıştır. Böylece Roma Katolik kilisesi, gerekli reform ve ıslah davasını reddettiği için, Hıristiyan batı, iki kutba ayrıl-

mıştır. Sonuçta din savaşları başlayarak Hıristiyan Avrupa kana bulanmıştır. Romalı ilahiyatçılar, Luther'in haksızlığını ve sapıklığını söylemekle kalmamış, Katolik kilisesinin tutumunu haklı göstermek niyetiyle bir Karşı-Reform başlatmışlardır (Aydın 1986:131).

Karşı Reform veya Katolik Reformu Kavramı

Karşı Reform (*Counter Reformation*) veya Katolik Reformu (*Catholic Reformation*) kavramları modern çağın ilk dönemlerinde Roma Katolikliğini karakterize etmek için kullanılmış ve çoğunlukla Protestanlıkla ilişkili terimlerle tanımlanmıştır (Bireley 2004:521-522).

Karşı Reform ifadesi ilk defa 1776'da, Lutherci Alman tarihçi Johann Stephan Pütter tarafından kullanılmıştır. Bu kavram genellikle Ortaçağda, Protestan reformu karşısında Katolik Kilisesi'nin önemli ölçüde gerilediği ve bu duruma karşı bazı önlemlerin alınmasının zorunlu olduğu düşüncesinin sonucunda Katolik Kilisesi tarafından alınan tedbirleri ifade etmiştir. Bu tedbirler arasında en çok öne çıkanlar; Roma Engizisyonu'nun kurulması (1542), ilk Papalık Yasaklı Kitaplar İndeksi'nin hazırlanması (1554) ve Trent Konsili'nin (1545-1563) toplanmasıdır. Bu önlemlerin çoğu bir savunma ve Protestan hareketlere baskı uygulama yönündeydi. Hatta karşı reform hareketi, Katolik prenslerin ve din adamlarının, Protestanlığı önlemek ve Katolikliği yenileştirmek için giriştikleri askeri ve politik çabalar olarak da tanımlanmıştır. Çünkü Katolik İmparatorlar, 17. yüzyılda Avusturya ve Bolonya'daki çok geniş topraklarda zorla Katolikleştirme kampanyalarına öncülük etmiştir. Karşı reformun askeri ifadesi en belirgin şekilde Fransa'daki din savaşlarında (1562-1598) ve 30 yıl savaşlarında (1618-1648) görülmüştür (Bireley 2004:521-522).

Karşı Reform veya Katolik Reformu olarak adlandırılan bu kavramlar, Katolikliğin yeniden canlanışını ifade etmek için kullanılmıştır. Bu hareket Papa IV. Pius'un yönetiminde olduğu 1560 yılından başlayarak 30 yıl Savaşları (1648) ile sona eren dönemi içermektedir (<http://newadvent.org/cathen/04437a.htm>, 12.02.2014). Roma Katolik Kilisesi bünyesinde 16. ve 17. yüzyıl boyunca gerçekleşen bu güçlü reform hareketinin ortaya çıkışı ile ilgili öne sürülen nedenler bu hareketin nasıl isimlendirileceği konusunu da belirlemiştir. Bu hareketi Protestan Reformuna bir cevap niteliğinde görenler genellikle Karşı Reform kavramını tercih ederken (Gonzales 1975:178). Katoliklerin çoğunluğu Katolik Reformu kavramını tercih etmişlerdir (The Cambridge History of Christianity: Reform and Expansion 1500–1660, 2010:146).

Karşı reform kavramının kullanılmasının gerekçeleri arasında en etkili olan neden bu dönemdeki Katolik teolojinin Protestan hareketiyle çok fazla meşgul olmasıdır. Çünkü bu dönem Katolik teolojisi, bir yandan Protestanlığın ortaya attığı fikirleri çürütmek için uğraşırken diğer yandan Protestan suçlamalara karşı kendi içinden bazı suçlamalarla cevap vermek için mücadele etmiştir. Ancak, bu geniş hareketi yalnızca Protestan tehlikesine karşı bir hareket olarak görmenin yanlış bir bakış açısı olacağı da dile getirilmiştir. Tarihi bilgilerin tüm dünyanın bu olaylardan etkilendiğini açıkça ortaya koyduğu belirtilmiştir (Gonzales 1975:178-179).

16. yüzyıldaki Katolik reformunun yalnızca bir Karşı Reform hareketi olarak tanımlanmasının hatalı bir anlam ifade ettiğini savunuların ileri sürdüğü iddialara göre, Protestan reformunun ortaya çıktığı dönemlerden çok daha önceki dönemlerde Katolik Reformu zaten başlamıştır. Özellikle Erasmus'un¹ Kilise'deki reform çalışmaları, onu bu konuda sembol olarak ortaya çıkarmıştır. Erasmus, Luther'den çok daha önce günah çıkarma uygulamasına karşı çıkmıştır (Gonzales 1975:179). Bireyin içsel ruh derinliğini vurgulayan Erasmus, ruhban sınıfının koyduğu kuralların ve törenlerin saçmalığını, (Ağaoğulları ve Köker 2001:101), çağının ekonomik yapısını, feodal yaşam düzenini ve Kilise'yi *Deliliğe Övgü* adlı eserinde işlemiş, Hümanizma'nın ideallerini bu kitapta ortaya koymuştur (Ökten 2000: 115). İspanya'daki reform çalışmaları ise Kardinal Ximenes de Cisneros tarafından başlatılmıştır. Ximenes, çok geniş çaplı bir reforma niyetlenmiştir. Bu reformun temeli, Hıristiyan inancının İncil'e ilişkin kaynaklarına dönmek olarak nitelendirilmiştir. Ximenes, çalışmalarının sonucunda "*Complutensian of the Polyglot Bible*" (Çok Dilli İncil Derlemesi) adlı eseri 1517'de derlemiş ve 1522'de ise yayınlamıştır. Büyük çaptaki bu reformun iyi eğitilmiş liderleri gerekli kıldığının farkına varılması bu eğitimin verileceği Alcalá Üniversitesi'nin kurulmasının nedenlerinden biri sayılmıştır. Bu nedenle 16. yüzyılın başında Ximenes Cisneros'un

1 Hümanizmin, Luther dönemindeki en önemli temsilcisi Desiderus Erasmus (1469- 1536), sadece reform döneminin değil, tüm hümanist düşünce sürecinin sembol kişiliğidir ve Luther ile arasındaki ilişki, reform teolojisinin oluşmasında büyük paya sahiptir. Yunanca kutsal kitabı ve patristik metinleri halkın diline göre yeniden düzenleyen Erasmus, edebi kişiliğinin yanı sıra, dinsel anlamda da bir saygınlığa sahiptir. Kilise ve ruhban sınıfının su-iistimallerine yönelik eleştirilerinden dolayı Erasmus, reform hareketine sosyal anlamda bir sempati duymaktaydı (Olgun, 2001:15); Erasmus, insanın kendi selametini ve mukadderatını kendi aklı ve gayretleriyle değiştirip değiştiremeyeceği konusunda Luther ile büyük ayrılığa düşmüş, bunun neticesinde insanın kendi özgürleşmesinin mimarı olabileceğini savunan hümanizma temsilcileriyle birlikte reformasyondan kendilerini uzaklaştırmışlardır (Ökten, 114).

politikalarıyla İspanya’da başlayan sürecin tüm Kilise içinde bir yenilenmeyi meydana getirdiği belirtilmiştir (Gonzales 1975:179).

Bu süreci Katolik Reformu kavramı ile ifade eden çok sayıdaki Katolik’in bakış açısına göre Kilise, 1517’den çok daha uzun zaman önce zorunlu bir reform sürecini zaten başlatmıştı. Bu nedenle Protestan Reformu, Hıristiyan bünye içindeki bölünmenin sorumluluğunu taşımıştır. Ancak Karşı reform ve Katolik Reformu kavramları arasında uzlaşmacı bir çözüm bulma gayreti, II. Dünya Savaşı dönemlerindeki ekümenik zihinlerde geniş bir kabul görmüştür. Buna göre, 1517’den önce Kilise içerisinde başlayan reform, Luther’in saldırılarının şokundan sonra oluşan nehirle birleşen bir akarsuya benzetilmiştir. Sonunda bu süreç Papalığın 1545’de Trent Konsili’ni toplamasına sebep olmuş, hem Katolik Reformu hem de Karşı Reform kavramları 17. yüzyıla kadar Katolik Kilisesi’nin içinde bulunduğu durumu tanımlamak için kullanılmıştır. Ancak bu süreci reform ile ilişkili olarak sınırlandıranların, aslında 16. yüzyıldaki Katolisizm içinde yaşanan çok sayıdaki gelişmeyi gözden kaçırdıkları dile getirilmiştir. Bu düşünceleri dile getirenlere göre, o dönemde yeni dini tarikatların ortaya çıkışı ve denizaşırı ülkelere yapılan misyonerlik çalışmaları gölgede bırakılmıştır. Bütün bu yaklaşımlar içerisinde, Katolik ve Protestan hareketlerine en verimli ve faydalı açıklamanın, her ikisini de, Hıristiyan Kilisesi’ni 16. yüzyılın değişen dünyasına taşıma çabaları olarak görmek gerektiği yönündeki yaklaşım olduğu belirtilmiştir. Zira gelişmiş modern devletler, demokratik ve ekonomik gelişmeler, Avrupalı ilk Koloni İmparatorlukları, bilimsel devrim ve matbaanın icadını içine alan Rönesans ve Protestan meydan okuması, geçmişte de sık sık yaşandığı gibi Hıristiyanlığı, gelişen kültür ve topluma adapte etme ihtiyacı ile karşı karşıya bırakmıştır (The Cambridge History of Christianity: Reform and Expansion 1500–1660, 2010:146).

Karşı Reform veya Katolik Reformunun Sonuçları

Katolik Kilisesi içerisinde Reform taraftarlarının öne sürdüğü birçok suçlamanın doğruluğunu kabul eden, Reformcuların açığa vurduğu suiistimallerin yadsınamayacağını ve bu duruma son verilmesi gerektiğini düşünen Katoliklerin sayısı küçümsenemeyecek kadardı. Diğer taraftan Katolikler Reformcuların başlattıkları süreçte Hıristiyan inancının bazı temel öğretilerinin göz ardı edildiği düşüncesine sahipti. Bu nedenle de Kilise içerisinde başlatılan reform hareketlerine “Karşı Reform” adı verilmiştir (Michel 1992:109).

Katolik Kilisesi içinde özellikle Luther’in başlattığı reform hareketi ile mücadele etmek için çeşitli yaklaşımlar ileri sürülmüş ve bunun sonucu olarak

farklı yöntemler ortaya çıkmıştır. Bu sürecin ortaya çıkardığı sonuçlara bakıldığında temel olarak üç farklı yaklaşımın varlığı dikkat çekmektedir. Bunların ilki liberaller olarak bilinen kişilerin savunduğu yöntemdir. Liberaller ahlaki bir reform yapmayı amaçlamışlardır. Diğer bir yaklaşım ise Cizvitler'in kurulması ile güç kazanmış olan ve ayrılıkçı fikirlere karşı uzlaştırıcı veya onların değerini düşürücü doktrinler geliştirerek bu yolla onları yok etmeyi amaçlayanlardan oluşan grup olmuştur. Son olarak, Roma Engizisyonu'nun kurulmasına neden olan yaklaşımı benimseyen grup ise uzlaşıcı olmayanlardan oluşmuştur. Bu düşünceleri benimseyenler, inanç bulanıklığı içindeki kişilerle veya heretiklerle zorlayıcı, sert önlemlerle mücadeleyi ve tamamen onları yok etmeyi istemişlerdir (Bainton 1956: 151).

Luther'in 1517'de, Tezi'ni Witttemberg'e astığı yıl, İlahi Sevgi Cemiyeti adı altında toplanan ve yaklaşık elli din adamından oluşan bir cemiyet kurulmuştur. Resmi olmayan bu cemiyet Erasmus'un düşüncelerine benzer doğrultuda liberal reformdan yana olmuşlardır. Bu cemiyetin mensupları sık sık biraya gelerek dua ve tefekkür ile birbirlerini yüreklendirmeyi, sevgi ve ahlaki gelişmelerle Kilise'yi reforme etmeyi istemişlerdir. Bu cemiyetin mensupları arasında Kilise hiyerarşisinden çok etkili önderler de yer almıştır. Bunlar arasında Erasmus'un düşünceleri doğrultusunda reforma en sadık olan ve Protestan bakış açısına hoşgörü ile yaklaşanlardan biri kardinal Contarini olmuştur. Contarini, 1541 yılında Regensburg Görüşmesi'ne papalık delegesi olarak katıldığında hem Protestan hem de Roma Kilisesi önderlerinin kabul edebileceği uzlaşmacı bir açıklama yapmaya çaba göstermiştir (Hıristiyanlık Tarihi 2004:413-414).

Katolik Kilisesi içinde başlayan karşı reform hareketinin sonuçlarından biri de yeni manastır düzenlerinin kurulmasıdır. Dini tarikatlar, eğitim, dua, ilim, inancın korunması ve hayırseverlik gibi konular geçmişten itibaren Kilise'nin en önemli silahları arasında yer almıştır. Dini tarikatlar, Katolisizm içinde yaşanan büyük canlanışın öncesinde manevi bir çöküş yaşamış olmakla beraber, Kilise'nin misyonu içindeki rolleri gereği onların yeniden canlanışı çok önemli görülmüş, yaşanan genel değişim içerisinde çok önemli rol üstlenmişlerdir. Kamaldolese, Kapuchin, Karmelit ve Dominikenler gibi tarikatlar Kilise'nin rehberliğinde Protestan reformuna karşı durmuşlardır. Karmelit Tarikatı'nın önde gelen reformcularından SS. Teresa Avila (ö.1582) ve John Cross (ö.1591) gerek organizasyon yetenekleri gerekse kutsallıkları ve mistik yazılarıyla önemli katkılar sağlamışlardır (Lampe 1967:386).

Karşı reform sürecinde, dini tarikatlar içerisinde Katolik Kilisesi için en önemli katkıyı yapanlardan biri Cizvitler'dir. Bir nevi münzeviler grubu

olan bu teşkilât kısa zamanda büyük bir güç elde etti ve Avrupa’da yönetilen misyon hareketlerin ana unsuru olma sıfatını kazandı (Demirci 1991:135). Layolalı İgnatus (ö.23 Kasım 1491) tarafından kurulan Cizvitler, (Güngör 2002: 37) resmi kuruluş onayını 27 Eylül 1540 tarihli “*Regimini Militantis Ecclesiae*” isimli genelge ile Papa III. Paul’dan almıştır (Güngör 2002: 44). Cizvitler’in hizmetinin temelinde üç önemli görev yer almıştır. Bunlar; eğitim, Protestanlar’a karşı koymak ve yeni yerlere Müjde’yi yaymaktır. 16. yüzyıl sonunda ve 17. yüzyıl boyunca Katolik Kilisesi için yaptıkları en önemli katkı karşı reform çalışmalarında etkin bir rol almaları olmuştur. Cizvitler birçok bölgede Protestanlar’a karşı yapılan faaliyetlere öncülük etmiş, onları yeniden Roma Kilisesi’ne kazandırmıştır (Hıristiyanlık Tarihi 2004: 423).

Cizvitler, geleneksel tarikat anlayışının temel unsurlarını barındırmakla beraber, bu unsurları sistemli hale getirerek günün şartlarına ve ihtiyaçlarına uyarlayacak metot ve yaklaşımlarıyla bu tarikatlardan farklı, kendine has özelliklere sahip olmuşlardır (Güngör 2002: 34). Karşı Reform’un resmi ve doktrinel boyut kazandığı Trent Konsili’ne papalığın resmi ilahiyatçısı olarak katılan Diego Laynez ve Alfonso Salmeron adlı Cizvitler, başarılı çalışmalarıyla teoloji alanında seslerini duyurmuşlar, Katolik Kilisesi’nin bu dönemde gündemini meşgul eden pek çok probleme çözüm bulmaya çalışmışlardır (Güngör 2002: 93-94).

Katolik Kilisesi’nin Karşı Reform niteliğinde gerçekleştirdiği bir diğer gelişme Trent Konsili’nin (1545-1563) toplanmasıdır. Konsil Protestan reformunun ortaya attığı pek çok problemin Katolik Kilisesi için ciddi bir sorun oluşturmaya başlaması üzerine, Katolik Kilisesi öğretilerini savunmak ve ortaya atılan tartışmaları çözüme kavuşturarak geleneksel Katolik öğretisini yeniden teyit etmek amacıyla toplanmıştır.

Papa III. Paul döneminde, Aralık 1545’de Papalık delegeleri tarafından Trent Konsili’nin oturumları başlatılmıştır. Toplantıda Katolikler tam bir kontrol sağlamış, Papa’nın otoritesi hissettirilmiştir. Papalık delegeleri, tartışma konularını belirleme ve kongre komitesinin seçimine karar verme yetkisine sahip olmuştur. Kardinal Caraffave Cizvitler tarafından temsil edilen gelenekçiler, reformist düşüncelere sempatiyle yaklaşan Katolikler üzerine zafer kazanmıştır. Konsil’de eski öğretiler, hemen hemen hiçbir değişiklik yapılmadan ileri sürülmüş, reformist düşünceler değil, dogmatik konular ele alınmıştır (Fisher 1907: 388). Konsil’in temel konuları doktrinel ve disiplin meseleleri ile ilgili olmuştur. Katolik temsilciler doktrinel tartışmalara Kitab-ı Mukaddes’e uygun yorumlarla açıklık getirme noktasında son derece titiz davranmışlardır. Bu konular aklanma (*Justification*) ve inayet, asli günah, Papa’nın otoritesi,

sakramentlerin sayısı ve doğası, liturjik uygulamalar, azizlere adanma, hac yerleri gibi konulardı. Ayrıca yönetimle ilgili reformlar düzenlenmiş, atamalar, piskoposların ikamet yerleri, ruhban okulu ile ilgili düzenlemeler ve vaaz konularında yenilikler yapılmıştır. XIX. Ekümenik Konsil olan Trent Konsili, yaklaşık 20 yılda tamamlanmıştır (Woods 1989: 260). 1563'te IV. Pius döneminde sona eren Trent Konsili'nin en önemli sonuçları; geleneğin de Kitab-ı Mukaddes'in otoritesi ile eşdeğer bir bilgi kaynağı olduğunun onaylanması, Papalığın otoritesine, gücüne yönelik her türlü teşebbüsün ustalıkla bertaraf edilmesi, çatışmaların geride kalması ve Roma'nın öncekinden daha güçlü bir görünüme kavuşmasıdır (Fisher 1907: 388). Katoliklere göre, Kriz yüz yılında toplanan bu konsille, Protestan liderler tarafından ortaya atılan çok sayıda doktrin ile kirlenmiş olan teolojik atmosfer temizlenmeye çalışılmıştır (Lampe 1967:387).

Protestan Reformuna karşı düşünülmüş gelişmeler içerisinde yer alan diğer önlemler ise yasaklayıcı sert tedbirlerdir. Protestanlığın yayılmasına karşı tedbir olarak Papa II. Paulus, 1542'de Engizisyonu tekrar harekete geçirmiştir. Engizisyonun amacı Katolik inancını kabul etmeyenleri cezalandırmaktır (Dvornik 1990: 47). Engizisyon mahkemeleri, 11. ve 12. yüzyıllarda baş gösteren, din ve devleti tehlikeye düşürdüğü iddia edilen yeni mezheplere ve Yahudilere karşı bir müdafaa tedbiri olarak ortaya çıkmış, (Wood 1938:5). 13. yüzyıldan sonra muayyen bir şekil almış ve 19. yüzyıl ortalarına kadar etkisini sürdürmüştür. Avrupa'da Hıristiyan inançlarına aykırı kişilere veya gruplara resmi kilise sorgulamaları her ne kadar 13. yüzyılda başlamış gözükse de aşırı sayılan gruplara yönelik adli takibat ve baskılar Konstantin'in Hıristiyanlığı resmen tanımasından ve kurumsallaşmaya başlamasından hemen sonra ortaya çıkmıştır. (Demirci 1995: 238).

Heretik hareketlerle mücadelenin, Konstantin döneminde Hıristiyanlığın iktidara geçmesinden sonra, bir çeşit eskinin intikamı olarak, kendisine karşı olanlara yönelik yaptığı bir hareket olarak başladığı belirtilmektedir. Hıristiyanlar, resmen tanınmadan önce çok ciddi takibat ve zulme maruz kalmış, bu nedenle bundan sonra kendisini savunmaya geçmiştir. Öncelikle Putperest ve Yahudilere karşı başlamış olan şiddet uygulamaları, zamanla Hıristiyanlığın zaafa uğramasıyla, kendi içinden çıkan mezheplere karşı da sergilenmeye başlanmıştır. Hıristiyan Kilisesi bütün bunlara karşı şiddetle karşı çıkmıştır (Wood 1938:8-10).

Reform hareketi, engizisyonu, yasaklanmış kitaplar listesini ve bunlara ilaveten politik ve askeri tedbirleri, din savaşlarını harekete geçirmiştir

(The Cambridge History of Christianity: Reform and Expansion 1500–1660, 2010:146). Roma Engizisyonunun yenilenmesi ve karşı reform için kullanılmasında Kardinal Caraffa'nın çalışmalarının etkisi büyük olmuştur. Caraffa teolojik olarak ılımlı biri olduğu halde Protestan Reformunun gelişmesi karşısında tutucu olmaya başlamış ve Protestanlar'a karşı baskı, sansür ve propaganda ile savaşılmalarını teşvik ederek, Roma Engizisyonu'nun kurulmasını sağlamıştır. Roma Engizisyonu denilmesinin sebebi Roma'da Papalık tarafından kontrol edilmesidir (Hıristiyanlık Tarihi 2004: 424).

Hıristiyan öğretiyi savunma amacıyla 1542 yılında kurulan Roma Engizisyonu ile Roma'da yayınlanan kitapların Kilise otoritesine ters düşüp düşmediği kontrol edilmiş ve baskı altına alınmıştır. 1542 ve sonrasında İngilizce kataloglar; V. Charles'in bildirimleri, 1526-1540 yılları arasında basılan kitaplar, Kilise öğretilerinin öngördüğü şekilde yeniden gözden geçirilmiş ve Kilise yetkililerinin denetimi altına alınmıştır. Ancak Kilise'nin bu tavrının olumlu bir sonuç vermediği, Luther taraftarlarının tepkisine neden olduğu hatta Lutheranların daha çok zemin bulmasını sağladığı belirtilmiştir. 1542'de Papa III. Paul tarafından "Congregation of The Holy Office" (Kutsal Görev Cemaati) adıyla kurulan bu mahkemenin 1965'den sonra ismi değişmiş, günümüzde "Congregation for the Doctrine of the Faith" (İnanç Doktrini Cemaati) adıyla aktif olarak varlığını sürdürmüştür (Ziya Paşa 2011: 29).

Dönemin Teolojik Tartışmaları ve Dominikenler

Katolik Kilisesi 16. yüzyılda Luther ile başlayan reform hareketi karşısında zor bir döneme girmiştir. Ancak, Luther ile başlayan bu süreçten önce Kilise içerisinde 12. yüzyılda başlayan ve Dominiken Tarikatı'nın kurulmasına zemin hazırlayan önemli gelişmeler yaşanmıştır. Katolik Kilisesi, tarih boyunca kendi resmi öğretisi ile uyuşmayan hareketleri heretik olarak nitelendirmiş ve bunlarla mücadele etmiştir. Dominiken Tarikatı'nın ortaya çıktığı dönemde Kilise'nin içinde bulunduğu en büyük problem heretik akımlardır. Bu dönemde Dominikenler Katolik reformun önemli bir temsilcisi olarak yeni bir tarikat anlayışı olarak ortaya çıkmıştır.

Valdolar'ın ve Albililerin ortaya çıkışı, Hıristiyan yaşamı için yeni şekillerin varlığını zorunlu hale getirmiştir. Asisi'li Fransis İtalya'da, Dominik ise İspanya'da etkileyici bir yaşam geliştirmiştir. Bu hareket İncil'in ideallerini kapsayan yeni bir yol olarak ortaya çıkmış ve kafasında reform düşüncesi olan birçok şehirli halk bu hareketten etkilenecek Valdolar'dan ve Albililer'den uzaklaşıp tekrar Kilise'ye dönmüştür. Dominik'in geliştirdiği bu vizyon zamanının kadın ve erkeklerinin beklentilerine cevap vermeye başlamıştır (Mc-

gonigle ve Zagano 2006: XIV). Dominikenler, Katolik öğretisinin korunması ve Kilise'nin İncil'i yayma misyonunda en önemli yardımcı gücü olmuş, gerek vaaz yoluyla gerekse engizisyon mahkemelerindeki aktif çalışmalarıyla heretik hareketlerle mücadelede etkili bir unsur olarak yer almıştır.

Luther ile başlayan reform sürecinde Katolik Kilisesi'nin içinden başlatılan Karşı Reform faaliyetlerinde geleneksel Katolik doktrinlerin en güçlü savunucuları arasında Dominikenler yer almıştır. Dominikenler'in bu yöndeki çalışmaları tarihçiler tarafından da genel bir kabul görmüştür. Cizvit tarihçi Tacchi Venturi'nin, "Dominikenler diğer Katolik savunuculardan zaman, sayı ve mükemmel bir doktrin bakımından en başta koşanlardır." dediği kaydedilmiştir. Ayrıca Dominikenler'in, Lutheranizme karşı hareketini araştıran Nicholas Paulus'un, hiç bir tarikatın, Dominik'in tarikatı kadar çok sayıda önemli edebi eser ortaya koymadığını bildirdiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda İtalya'da, Protestanlığa karşı yazılmış 1464 edebi eserin Dominikenler'e ait olduğu kaydedilmiştir (Hinnebush 1985:120).

Katolisizmi savunmada Fransisken Tarikatı da etkili çalışmalar yapmış olmakla beraber, 16. yüzyılda Dominikenler'in, Fransiskenler'e nazaran daha güçlü bir görünüm ortaya koyduğu belirtilmiştir. Bunun sebebi, bu dönemde Fransisken geleneğinin çok fazla dallara ayrılması ve az sayıda orijinal teolojik çalışma ortaya koyması gösterilmiştir. 16. yüzyılın erken dönemlerinde, Dominikenler'in etkisi altında olan Roma Katolik teolojisi, daha sonra Cizvitler'in kurulması ile bu iki tarikatın etkisinde kalmıştır (Gonzales 1975: 188).

Protestanlık karşıtı polemiklerin yaşandığı 16. yüzyılda Dominikenler'den çok sayıda teolog bu çalışmalarda yer almıştır. Bunlardan Kardinal Cajeten, Francisco de Vitoria ve Domingo Banez, Katolik teolojiye gözle görünür ciddi katkılar sağlamışlardır (Gonzales 1975: 180). Protestanlık karşısında Katolisizmin yeniden filizlenmeye başlaması skolâstik felsefede, özellikle Thomizm'de² önemli bir canlanmayı meydana getirmiştir (Dickens1979: 19).

² Thomizm: Thomas Aquinas'ın eserleri ve düşünceleri ölümünün ardından da tartışılmaya ve yayılmaya devam etmiştir. Onun teolojik ve felsefi yaklaşımını benimseyenler "Thomizm" olarak adlandırılan yeni bir akımın ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Ancak Thomizm adıyla anılacak tek bir akımdan söz edilemeyeceği, Aquinas'ın ölümünden günümüze kadar üç Thomist düşünce akımı yer aldığı belirtilmiştir. Buna göre; XIII- XVI. yüzyıllar arasında varlığını sürdüren ilk Thomizm, Ortaçağ'da etkin olan diğer felsefi ve teolojik ekollere karşı Aquinas'ın düşüncelerini savunmaya çalışmıştır. İkinci Thomizm (XVI-XVIII. yüzyıllar) Aquinas'ın eserleri üzerine şerhlerin ve ansiklopedilerin yazıldığı dönemi temsil etmektedir. Üçüncü Thomizm ise 1840- 1960 yılları arasında sürdürülmüştür. Yeni Thomizm olarak da adlandırılan bu akımın en önemli temsilcileri Etienne Gilson (ö. 1978) ve Jacques

Dominikenler'in bu etkisi, Thomas, Aquinas'ın *Summa Theologica* eserinin, Peter Lombard'ın *Sentences* adlı eserinin yerini alması süreci ile ilişkilendirilmiştir. Thomas'ın artan etkisi 1567'de Papa V. Pius'un onu Kilise doktoru olarak ilan etmesiyle doruk noktasına ulaşmıştır. Bunun sonucu olarak, 13. ve 15. yüzyıllarda "*Sentences*" üzerine çok sayıda teolojik tefsir yazılmış iken bunun yerini 16. yüzyılda "*Summa*" üzerine yapılan teolojik çalışmalar almıştır (Gonzales 1975: 180).

Thomistik teorinin canlanmasında büyük bir rolü olan Cizvitler'den önemli bir figür Francisco de Suarez (1548–1617)'dir. Ancak Suarez'den yarım yüzyıl önce bu yükselişin Dominikenler arasında başladığı görülmüştür. Thomas'ın *Summa* adlı eseri üzerine yayınlanan ilk tefsiri yazan Kardinal Cajetan olarak ün yapmış Thomas de Vio'dur. Cajetan, Padova'daki eğitimi sırasında (1494–1497) Aquinas üzerine "*De Ente et Essentia*" (*Varlık ve Özü*) adlı tezini hazırlamış, 1507–1522 arasında ise *Summa Theologica* üzerine tefsirini tamamlamıştır. Bu tefsir, Neo-Thomizm'in ilk büyük eseri olarak kabul görmüş, canlanmanın klasikleri arasında yer almış, (Dickens 1979: 19). Reformasyona karşı mücadelede koruyucu nitelikte bir eser olarak görülmüştür. Cajetan, Protestanlığın meydan okumasına karşı Katolikliği savunmak için İncil temelli çalışmalar yapmanın gerekliliğini fark etmiş, bu amaçla çok sayıda İncil tefsiri yapmıştır. 1534'de öldüğünde, Vahiy bölümü dışında tüm Yeni Ahit'in tefsirini yapmıştır. Cajetan, Vahiy bölümünü anlamadığını, bu nedenle de tefsirini yapmadığını söylemiştir. Ayrıca İşaya'dan başlayarak Eski Ahit'in tefsirini de tamamlamıştır. Cajetan'ın tefsirlerinde göze çarpan metodun, 16. yüzyılda çok yaygın olmasına rağmen allegoriden kaçınması gösterilmiştir. Cajetan dışında Salamanca Üniversitesi'nin teoloji kürsüsünde Dominiken teolojisinde Vitoria, Cano, Soto, Medina ve Banez gibi önde gelen bilim adamları yer almıştır (Gonzales 1975: 189-190). Bunlar arasında Domingo Banez (1528–1604)'in çalışmaları da dikkat çeken konular arasında yer almıştır. Banez'in teolojiye yaklaşımı skolâstiktir. İnyet, kader ve özgür irade konularında Katolik Kilisesi'ne önemli katkılar sağlamıştır (Gonzales 1975: 196-197). Ayrıca Banez'in, Protestan bakış açısını çürütmek için Kilise otoritesini katı bir şekilde savunduğu bilinmektedir. Banez, Kilise otoritesini Kitab-ı Mukaddes metinlerine dayanarak savunmuştur. Ona göre, Kitab-ı Mukaddes her şeyden önce Kilise'nin kalbidir. Bunun dışında ikinci derecede ise

Maritain'dir (ö. 1973). Bu dönemde artık Thomas Aquinas'ın felsefesinin zirveye ulaştığı, Katolik Kilisesi tarafından tüm felsefecilere model olarak tavsiye edildiği ve tüm Katolik okullarında onun felsefesinin okutulduğu dönemdir. (Geniş bilgi için bk. Tarakçı 2006: 21-23).

Kitab-ı Mukaddes ile ilgili yayınlar yer almaktadır (Gonzales 1975: 196).

Dominiken Tarikatı Protestan Reformu ve Trent Konsili'ni takip eden dönemde çok önemli teolojik konular ile de yakından ilgilenmiş ve Katolik Kilisesi'nin temel ilkelerini savunma noktasında önemli katkılar sağlamıştır. Dominiken teologlar, Thomas Aquinas'ın öğretileri doğrultusunda geliştirdikleri fikirleri ile Kilise otoritesini savunmak için çalışmışlardır. Bu dönemin en çok tartışılan temel teolojik sorunları inayet, özgür irade ve kader konuları çevresinde şekillenmiştir. Bu konularda Protestan teologlar ve Katolik teologlar arasında, hatta Katolik teologlar kendi aralarında tartışmışlardır. Özellikle Dominikenler ve Cizvitler, Protestan teologlara karşı Katolik öğretiyi savunurken, zaman zaman da kendi aralarında önemli tartışmalara girmişlerdir.

Hıristiyan yaşamı üzerinde inayetin rolü üzerine yapılan tartışmalar, reformun temel konuları arasında yer almıştır. Trent Konsili'nde (1545–1563) yayılmakta olan Protestanlık kontrol edilmeye çalışılmış ve bu konuda Dominiken piskoposların oldukça etkili olduğu görülmüştür. Thomas Aquinas'ın inayet teolojisi, Dominiken teologlar tarafından sıkı bir şekilde takip edilmiştir (Ashley 1995: 21). Luther'in savunduğu katı kadercı yaklaşımda, insanın çabalarının kurtuluşa ulaşma konusundaki etkisi tamamen reddedilmiş, kurtuluşun yalnızca saf iman ve bunun sonucunda Tanrı'nın bahşedeceği inayet ile gerçekleşeceği vurgulanmıştır (Olgun 2001: 120-121). Dominikenler ise, Tanrı'nın inayetine tam bir inanca öncelik vermiş olmakla beraber kişinin kendi faaliyetlerini de önemsemişlerdir. Çünkü onlara göre Tanrı, insanın kendi faaliyetlerinin ve sınırlı anlayışının çok ötesinde bir gelecek sunmaktadır. Bu inanç ise kişiye sakin ve huzurlu bir maneviyat sağlamaktadır (Schillebeeckx, "Dominican Sprituality", [http:// dominicans.ca/ Documents/ articles/ schillebeeckx1. html](http://dominicans.ca/Documents/articles/schillebeeckx1.html), 25.05.2014).

Dominikenler'in kurtuluşa erişmede insanın eylemleri ve inayet konusundaki düşünceleri, Thomas Aquinas'ın bu konudaki fikirlerine dayandırılmıştır. Aquinas'a göre kişinin nihai mutluluğa erişmesi için kendi kapasitesini aşan bilgilere ihtiyacı vardır. İnsan kendi imkânlarıyla bu bilgilere ulaşamaz. Bunun için ilahi yardıma ihtiyacı vardır.³ Ona göre, İnsanın güzel işlere kendiliğinden yönelmesi mümkün olmayıp, bu güzel işleri yapabilmesi için Tanrısal bir yönlendirme gereklidir. Bu nedenle insanın kendi iradesinden önce Tanrısal yardım gelir (Tarakçı 2006: 113-115).

³ Aquinas, bu fikirlerine Yeni Ahit'ten bazı cümleleri delil olarak göstermiştir: "Doğrulukla yaptığımız işlerden dolayı değil, kendi merhametiyle bizi kurtardı"(Titus 3: 5); "Seçilmek insanın kendi isteğine veya çabasına değil, Tanrı'nın merhametine bağlıdır" (Romalılar 9: 16).

Kilise tarihinde sürekli olarak Hıristiyan ruhbanlığı içinde aşırılıklar ortaya çıkmış, bunlardan bazıları inayet ve insan iradesi arasındaki temel problemlerden kaynaklanmıştır. Jansenizm⁴ ve Kuetizm⁵, ruhbanlığın göze çarpan iki aşırı açıklaması olarak ortaya çıkmıştır. Her iki akım da insan iradesi üzerinde inayetin rolü ve insanın çabası konusunda yaptıkları aşırı yorumlarla dikkatleri üzerine çekmiştir. Fransız ruhbanlığındaki bu karışıklık 1650'den 1750'ye kadar, hatta 20. yüzyıla kadar olumsuz etkisini Kilise'de hissettirmiştir (Aumann 1985: 228-229).

Fransa'da Jansenizm olarak adlandırılan reform hareketi, Hollanda'lı teolog Jansen tarafından, Augustin'in inayet öğretisini yeniden canlandırmak için yaptığı çabaların sonucunda ortaya çıkmıştır. Jansenistler, Cizvitler ile olan tartışmalarında kendilerini Thomist olarak tanımlamışlardır. Dominikenler ve Cizvitler, Jansenistlerin ahlaki sertliklerine, aşırılıklarına ve insan doğasıyla ilgili kötümser bakış açılarına karşı çıkmışlardır. Buna rağmen Jansenistler, kaza ve kader konusunda Thomizmi kendi fikirlerini desteklemek için kullandıklarını iddia etmişlerdir. Ancak, Jansenizm hareketi 1653'de Papa X. Innocent tarafından kınanmıştır (Ashley 1995: 23). Başlangıçta ilk dönem saf Hıristiyan doktrin ve uygulamalarını yeniden düzenlemeyi amaçlayarak ortaya çıkmış olan bu hareket daha sonra bütünüyle asketik bir yapıya dönüşmüş, kendilerini dünyadan ve diğer Hıristiyanlardan tamamen uzaklaştırmıştır (Aumann 1985: 232).

Dominikenler'in, insanın iradesi ve inayet konusunda mücadele ettiği diğer bir düşünce akımı ise Quietizm'dir. İnsan tabiatı ve kurtuluşu konusunda kötümser bir doktrin benimseyen bu gruba göre saf iman, fikirler ve inançlardan daha önemlidir (Pike 1951: 314). Quietizm, Jansenizm'in doğal bir gelişmesi olarak görülmüş olmakla beraber her ikisi de birbirlerine şiddetle karşı çıkmışlardır (Aumann 1985: 232). Dominikenler ve Cizvitler, Quietizm ile mücadele etmişlerdir. 1699'da XIII. Innocent tarafından Quietizm kınanmış-

⁴ *Jansenizm*: Teolog Jansen'in inayet ile ilgili düşüncesine göre, kaderine boyun eğen kişi nihai iradenin inayetini reddedemeyeceği, ne de onu elde edemeyeceği için hür iradeden mahrumdur. Ona göre kader varsa öyleyse kurtuluş evrensel olmamış ve İsa ile olan kefaretle tüm insanların yararına gerçekleşmemiştir. Allah'ın iradesine göre, sadece seçkinler ve cehennemlikler vardır. Bu seçimde hiç bir insani fiilin müdahalesi yoktur. Bu doktrin Fransa'da Port-Royal manastırındaki düşünürler tarafından benimsenmiştir (Aydın 2000:186).

⁵ *Quietizm*: Mutlak sükûnet ve rahatlık içinde dünyaya sırt çeviren bir hayat tarzı yaşamayı ve arzusuzluk ve isteksizlikle insanın kendisini tanrıya teslim etmesi ve onunla birleşmesi fikrini savunan doktrin; bu doktrine dayalı yaşam tarzı. Quietizm akımı özellikle M. De Molinos gibi 17. yy yazarları tarafından savunulmuştur. (Gündüz 1998: 315).

tır. Dominikenler arasında Quietizm'e karşı mücadele edenler arasında önemli bir isim olan Thomas Du Jardin (ö. 1733), Tauler'in ve Thomistik tefsirci Charles-Rene Billuard'ın (ö.1757) çalışmalarını kullanarak karşı koymuştur. Dominiken teologların, Jansenizm ve Quietizm arasında denge kurma mücadelesi 17. yüzyıl boyunca sürmüştür (Ashley 1995: 23-24).

Dominikenler'in inayet konusunda tartışma içine girdiği diğer bir açıklama ise Cizvit Molina tarafından geliştirilmiş ve bu konu Cizvitler ve Dominikenler arasında uzun sürecek tartışmaların başlamasına neden olmuştur. 1588'de Louis Molina, Lisbon'da, ünlü eseri *Concordia liberiarbitrii cum gratiaedonis*'i yayınlamış, orijinal bir açıklama yapmıştır. (Aumann 1985: 230). İgnatus'un "Spiritual Exercises" isimli eserinde inayetten söz ederken sık sık insan hürriyetini azaltacak ifadelerden kaçınılması konusunda yaptığı uyarılardan etkilenen Molina, Tanrı'nın egemenliği ile insan hürriyetini uzlaştırmaya çalışan bir sistem oluşturmaya çalışmıştır. Molina'nın önerdiği çözüm, insanın kendi tabii gücünü "ilahi işbirliği" ile birleştirerek Hıristiyan sırlarının bilgisine ulaşmaya dayanıyordu. Buna göre Tanrı, insana kurtuluşu için temel olan iman inayetini bağışlamaktaydı. Bu inayet insanın hür bir şekilde kullanabileceği nitelikteydi. İlahi yardım, irade fiiline bir güdü vermek için gerekliydi; zaten bir defa bu güdü verilmişti. Bundan sonraki mesele, gökyüzünden gelen bu inayeti kabul edip etmemeye karar vermektir. Cizvit Molina'nın getirdiği bu sistem, insanın kendi iradesiyle ilahi iradeye karşı gelebileceğinin farz edilmesi anlamına geliyordu. Bu da Katolik gelenek açısından, insan iradesinin kesin bir faktör olarak kabul edilmesi, asli günah ve inayetin önemini azaltacağı, hatta ilahi kudrete karşı şüpheye yol açabileceği endişesiyle Cizvit ilahiyatçıları bile telaşlandırmıştır (Güngör 2002: 97-98).

Dominikenler'in, Cizvit Molina'nın getirdiği sistemi reddetmesi ve bunun sonucunda iki tarikat arasında ortaya çıkan uzun tartışmaların sebebi olarak, Dominikenler'in teolojik meselelerde kendilerini otorite olarak görmeleri gösterilmiştir. Buna göre, Thomas Aquinas'ın bir Dominiken olması ve skolâstik ilahiyatçılar için tartışmasız bir lider olması Dominikenler'in kendilerini bu konularda tek otorite olarak görmelerine neden olmuştur. Cizvitler'in ise bilim alanında sahip oldukları şöhretlerinin Dominikenler tarafından ellerinden alınmak istendiğini iddia ettikleri belirtilmiştir. (Güngör 2002: 98-99).

Dominikenler ve Protestanlar, her iki tarafta 300 yıl boyunca birbirlerinin fikirlerini kitaplarla, tezlerle ve delillerle çürütmeye çalışmışlardır. Zaman zaman hedeflerine ulaşmış, her biri kendi düşüncelerinin doğruluğunu savunmuştur. Bugün ise bu iki düşmanın, silahlarını bir kenara koydukları ve konuşmaya başladıkları, Dominikenler'in Tanrı'nın Kelamı'nı bütün dünyaya

mükemmel bir şekilde duyurmak için ekümenik diyaloga yönelmesi ile uyumun sağlanmış olduğu ifade edilmiştir (Hinnebush1985: 121).

Reform sürecinde ortaya çıkan ve Kilise’yi uzun süre meşgul eden, genel hatlarıyla ortaya koyduğumuz tartışmalardan da açıkça görüldüğü gibi Dominikenler, tarihin her döneminde olduğu gibi reformun ortaya çıkardığı tüm tartışmalarda aktif bir şekilde yer almış, Katolik Kilisesi’nin resmi öğretisini savunmak için mücadele vermişlerdir. Tarikat, tarihi süreçte yüklendiği misyonunu bugün de devam ettirmeye çalışmaktadır.

SONUÇ

Hıristiyanlık tarih sahnesinde yerini aldığı ilk dönemlerden itibaren çok sayıda farklı görüş, düşünce ve akımları bünyesinde barındırmıştır. Bu ayrılıklar bazen ciddi bölünmeler ile sonuçlanmıştır. Bu bölünmelerin sebepleri bazen dini bazen de sosyal, siyasi, vb. etkenlerle meydana gelmiştir. Hıristiyanlık ilk bölünmesini 5. yüzyılda, Kadıköy Konsili sonrası Doğu kiliselerinin ayrılmasıyla yaşamış, 11. yüzyılda yaşanan gelişmeler ise Doğu – Ortodoks, Batı- Katolik ayrılığı ile sonuçlanmıştır. 16.yüzyıldaki en büyük bölünme Katolik Hıristiyanlık içerisinde, Luther’in başlattığı reform hareketiyle gerçekleşmiştir. Luther, Katolik Hıristiyanlığa hem teolojik hem politik açıdan ciddi eleştiriler yapmıştır. Tarihçiler, Katolik Hıristiyanlık’ta Luther’den önce de bazı reform veya kiliseyi ıslah çabalarının varlığını kabul etmekle beraber, Protestanlık olarak büyük bir bölünmeyle sonuçlanan reform hareketinin Luther ile başladığını kabul etmektedir.

Katolik Kilisesi, Luther’in başlattığı bu hareket karşısında zor bir döneme girmiş, reform hareketinin önüne geçebilmek için bir takım önlemler almıştır. Bu önlemler bazen dini içerikli olmuş, Luther’in teolojik eleştirilerine cevap verilerek Katolik doktrinler savunulmuş, hatta Luther ve reform taraftarlarına karşı suçlayıcı bir tutum sergilemiştir. Bununla beraber önlemler yalnızca dini içerikli olmamıştır. Kilise reform hareketini engellemek ve Katolik Kilisesi’nin öğretilerini korumak amacıyla baskı uygulamış, çok sert politik ve askeri tedbirler almıştır. Engizisyon mahkemelerinde Katolik Hıristiyanlığın resmi öğretilerine aykırı olan fikir sahipleri yargılanmış ve cezalandırılmış, Katolik öğretilere uygun olmayan eserler yasaklanmıştır. Katolik imparatorlar zorla Katolikleştirmek amacıyla baskı uygulamış, Avrupa din savaşları ile karşı karşıya kalmıştır. Katolikler, Luther’in ortaya attığı eleştirilerle karışan teolojik tartışmaları gidermek ve Katolik doktrinleri savunmak ve yeniden teyit etmek amacıyla 1545–1563 tarihleri arasında Trent Konsili’ni gerçekleştirmiştir. Katolik Hıristiyanlığın, Luther’in hareketine karşı başlattıkları bu ön-

lemler karşı Reform veya Katolik Reformu kavramıyla ifade edilmiştir. Karşı Reform süresinde, Katolik Hıristiyanlığın aldığı tüm önlemlerin yetersiz olduğu açıkça görülmüştür. Çünkü yaşanan bu gelişmeler 16. yüzyılda, Katolik Hıristiyanlığın parçalanması ile sonuçlanmış, reform taraftarları Protestanlık olarak isimlendirilen bir bölünme ile karşı karşıya kalmıştır.

Dominiken Tarikatı mensupları, Karşı Reform olarak adlandırılan Katolikliğin yeniden canlanması yönündeki çalışmalarda ilk sıralarda yer almışlardır. Protestan hareketlere karşı Katolik Kilisesi'nin öğretilerini savunmak için yaptıkları çalışmalarla Kilise'ye önemli katkılar sağlamışlardır. Protestan Reformu ve Trent Konsili sürecinde yapılan teolojik tartışmalarda Dominikenler de etkin rol oynamışlardır. Dominiken teologlar, Protestan teologların, Katolik öğretiye yönelttikleri eleştirilere cevap vermek için Thomas Aquinas'ın fikirlerinden yararlanmış, Aquinas'ın eserleri üzerine yapılan çalışmalar sonucu önemli eserler ortaya koymuşlardır. Bütün bu gelişmeler skolâstik felsefenin ve Thomiz'min yeniden canlanması sonucunu doğurmuştur.

Kaynaklar/References

- Ağaoğulları, Mehmet Ali, Köker, Levent (2001). *Tanrı Devletinden Kral Devlete*, Ankara: İmge Kitabevi, 3.Baskı.
- Aumann, Jordan (1985). *Christian Spirituality in the Catholic Tradition*, London.
- Ashley, Benedikt M. (1995). *Spiritual Direction in the Dominican Tradition*, New York: Paulist Prest.
- Aydın, Mehmet (1986). “Batı ve Doğu Hıristiyanlığına Tarihi Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27. Cilt.
- Aydın, Mehmet (1991). *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, Mehmet (2000). *Din Fenomeni*, Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- Bainton, Roland H. (1956). *The Age of the reformation*, New York: D. Van Nostrand Company.
- Bireley, Robert, (2004). “Counter – Reformation”, *The Encyclopedia of Protestantism*, Editor, Hans J. Hillerbrand, Volume I, New York: Routledge .
- Demirci, Kürşat (1991). “Avrupa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 4. Cilt, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Demirci, Kürşat (1995). “Engizisyon”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 11. Cilt, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Demirci, Kürşat (1998). “Hıristiyanlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 17. Cilt, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Dickens, A. G. (1979). *The counter reformation*, New York: W. W. Norton Company.
- Dvornik, Francis (1990). *Konsiller Tarihi: İznik'ten II. Vatikan'a*, çev. Mehmet S. Aydın, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Erbaş, Ali (2004). *Hıristiyanlık'ta Reform ve Protestanlık Tarihi*, İstanbul: İnsan Yayınları, Haziran.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet, (2000). "Hıristiyanlığın Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 41.
- Fisher, George Park, D.D., L.L.D (1907). *History of The Christian Church*, London: Hodder and Stoughton.
- Gonzales, Justo L. (1975). *A History of Christian Thought: from the Protestant reformation to the Twentieth Century*. Volume 3, Nashville: Abingdon Press.
- Güngör, Ali İsmail (2002). *Cizvitler ve Katolik Kilisesi'ndeki Yeri*, Ankara: Asam.
- Gündüz, Şinasi (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Hinnebush, William A. (1985). *The Dominicans, A Short History*, Ireland: Dominican Publications.
- Hıristiyanlık Tarihi* (2004). Çev. Sibel Sel, Levent Kınran, İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- Küçük, Abdurrahman, Tümer, Günay, Küçük, Mehmet Alparslan, (2015). *Dinler Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi, 6. Baskı.
- Lampe, E. L. (1967). "Counter Reformation", *New Catholic Encyclopedia*, The Catholic University of America.
- Lawrence, C.H. (1994). *The Friars, The Impact of The Early Mendicant Movement On Western Society*, London and New York: Longman Group Limited.
- Mcgonigle, Thomas C. , Zagano, Phyllis (2006). *Dominican Tradition*, Collegeville, Minnesota: Liturgical Press.
- Michel, Thomas (1992). *Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, İstanbul: Ohan Basımevi.
- Olgun, Hakan. (2001). *Luther ve Reformu Katolisizm'i Protesto*, Ankara: Fecr Yayınları.
- Ökten, Kaan H (2000). *Hıristiyanlık'ta İnançın Yenilenmesi*, İstanbul: Ceren Yayıncılık.
- Pike, E.Royston (1951). "Quietism", *Encyclopedia of Religion and Religions*, London: George Allen&Unwin Ltd.
- Tarakçı, Muhammet(2006). *St. Thomas Aquinas*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- The Cambridge history of Christianity: reform and expansion 1500–1660* (2010). edited by R. Po-Chia Hsia, Cambridge: Cambridge University Press, Volume 6.
- Waardenburg, Jacques, (2007). "Reform", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 34. Cilt, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Wood, Clement (1938). *İspanya'da Engizisyon*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul: Koşkun Basımevi.
- Woods, Richard (1989). *Christian Spirituality*, Chicago.
- Ziya Paşa (2011). *Ortaçağın Karanlık Çehresi: Engizisyon Mahkemeleri*, ekler ve çeviri yazı Cahit Külekçi, İstanbul: İlk Harf Yayınevi.
- Schillebeeckx, "Dominican Spirituality", [http:// dominicans.ca/ Documents/ articles/ schillebeeckx1. html](http://dominicans.ca/Documents/articles/schillebeeckx1.html), 25.05.2014.
- <http://newadvent.org/cathen/04437a.htm>, 12.02.2014.